ŻEWĠ IRĦAMIET TAL-KALDIN F'PALIERMU

Min ifittex, isib! U għax tgħid, bla ma fittixt, ġie f'idejja l-ktieb ta' F. Brydone, F. R. S. *Travels in Sicily and Malta*, Aberdeen, 1848. Fil-faċċ. 219 dan il-ktieb isemmi żewġ irħamiet, li ltaqa' magħhom l-Isqof ta' Lucera, li, milli sata' jaqbad minnhom, kellu fehma qawwija, illi aktarx il-belt ta' Paliermu twaqqfet l-ewwel darba żmien il-Patrijarki tal-qedem.

"Nistħajjlek tidħak bija u tmur tgħid li qiegħed inpasparlek", jikteb Brydone minn Sqallija lil ħabib tiegħu. "Ma nlumekx, għaliex, ngħidlek is-sewwa, jien ukoll ħadtha b'ċajta meta l-Isqof ta' Lucera qabad isemmili fuq din il-fehma tiegħu. Iżda l-Isqof ma jibnix fuq it-tafal, u jaf x'igħid! U xħin beda jfissirli u jurini li mhux jaqla' minn rasu, ħassejtni bħal miblugħ!... Fuq blata tar-rħam abjad li nsabet mas-sitt mitt sena ilu, fi żmien is-sultan Guliermu it-Tieni (1166—1189), naqraw xi ħżuż bi lsien il-Kaldin, u s-sultan riedhom jaqilbuhomlu bil-latin u bit-taljan biex ma jintilfux. L-isqof igħidli li nsabu f'Paliermu bosta bċejjeċ ta' rħam minqux bil-kitba tal-Kaldin."

Dan hu li jinsab miktub fuq waħda mir-rħamiet: "Żmien Iżakk, bin Abraham, li kien isaltan f'wied ix-Xam (Damasku), u Għesaw, bin Iżakk, f'Kux, qtajja kbar ta' Lhud u kotra oħra ta' ġens is-Semin, u bosta Feniċi ġew bi ħġarhom f'din il-gżira mfassla bi tlett ġnub, u waqfu hawn u għammru f'din ix-xtajta mill-isbaħ, u tawha l-isem ta' Panormus."

L-isqof qaleb bil-lsien il-latin il-kitba tar-rħama l-oħra li tinsab illum imwaħħla fuq wieħed mill-bwieb il-qodma tal-belt. Għandi fehma, jikteb Brydone, li meta dan il-bieb jiġġarraf, aktarx din ir-rħama tintilef darba għal dejjem. Inġibuha hawn bil-Malti mill-Ingliż ta' Brydone: "Ma hemmx alla ieħor għajr Alla wieħed. Ma hemmx setgħa oħra għajr dan Alla n-nifsu. Ma hemmx rebbieħ ieħor għajr dan Alla li aħna natuh qima. Din it-torri jagħmel minnu Safu, bin Elifaż, bin Għesaw, ħu Ġakobb, bin Iżakk, bin Abraham. Isem it-torri hu Bajik, u isem it-torri li hu qrib minnu, Farât."

X'jiswew dawn iż-żewġ kitbiet? għandhom x'jaqsmu xi ħaġa mal-ġrajja ta' Malta? Nifluhom u nagħirbluhom ftit. L-ewwelnett ma tridx wisq biex tintebaħ li mhumiex miktubin fi żmien il-ġrajja li jsemmu, iżda wara ħafna. L-ewwel waħda ssemmi l-lhud. Issa jekk il-lhud huma n-nisel ta' Ġakobb, dak iż-żmien kien għadhom mhux fid-dinja. Issemmi wkoll lil Abraham u tgħid li kien sultan ta' Damasku. Il-Kotba Mqaddsa ma jsemmu xejn fuq dan, iżda jgħidulna li Abraham kellu l-aqwa wieħed fost il-qaddejja tiegħu mill-belt ta' Damasku (Ġenesi 15,2) għalhekk jista' jkun li Abraham huwa u ġejj minn Ur Kasdim lejn Kangħan għammar għal xi żmien f'Damasku. Xi kittieba qodma, iżda li għâxu mijiet ta' snin wara Abraham, igħidu li Abraham kien sultan ta' Damasku. Iżda din fehma li ma tistax titwettaq (1).

It-tieni kitba hi kollha kemm hi Għarbija. Fl-ewwel kliem tagħha tistħajjlek qiegħed tisma' Għarbi jsalli, jew inkella l-*muweddin* igħajjat f'ħin it-talb *la ilaha ill'Allah*. Għalhekk aktarx li dawn iż-żewġ irħamiet minquxa fihom kitba Għarbija, bħall-ħaġra ta' Majmuna li nsabet Għawdex iu l-lum qiegħda l-Mużew tal-Belt (2). Iżda hu xinhu dawn Iż-żewġ irħamiet miktubin aktar minn elf sena ilu juruna ji dak iż-żmien l-Isqallin jew in-nies ta' Paliermu kienu emmnu li s-Semin ġew Sqallija xi 1800 sena qabel Kristu. Kif tnisslet fihom din il-fehma ma nafux; aktarx li ħaduha minn għand misserijiethom. U jekk il-Feniċi marru Sqallija madwar 1800 sena qabel Kristu, mhux dik il-ħabta wkoll waslu Malta? Il-kittieba tal-ewwel ġrajja ta' Malta kollha jgħidu li l-Feniċi waslu Malta elf u xi mijiet ta' snin qabel Kristu. U hekk naraw li żewġ xiehda, Maltin u Sqallin, li ma għandhom x'jaqsmu xejn bejniethom, jersqu u joqorbu lejn xulxin biex jaqblu fuq żmien il-miġja tal-Feniċi f'artna.

Alf. M. Galea

(1) Vigouroux F., La Bible et les découvertes modernes; vol. I, faċċ. 452.

(2) Araw ix-xbieha tagħha fil-Malti tas-sena 1926, faċċ. 54.